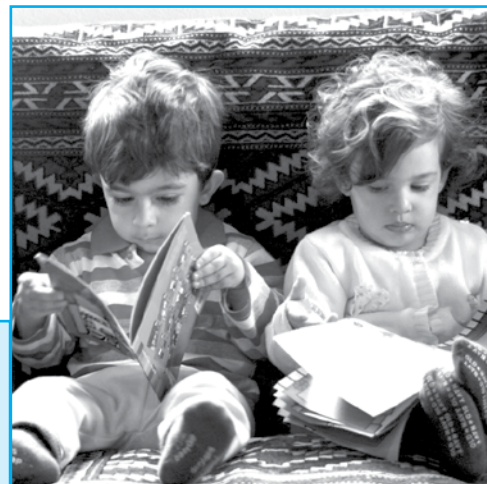

قرص آرام‌بخش قصه‌ها

تأثیر قصه‌ها بر کاهش پرخاشگری در کودکان

اکرم صالح‌زاده

کارشناس ارشد آموزش و پرورش پیش از دبستان

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی تأثیر قصه آرام‌بخش بر کاهش پرخاشگری در کودکان دختر و پسر شش ساله انجام شده است. جامعه آماری پژوهش را کودکان پسر و دختر شش ساله پیش‌دبستانی شهر قم در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ تشکیل می‌دهند. روش: در چارچوب روش شبه آزمایشی در قالب یک طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل. ۲۰ دختر و ۲۰ پسر که در پرسش‌نامه آخن‌باخ نمره یک انحراف معیار بالاتر از میانگین کسب کرده بودند، به‌طوری تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل دختران و پسران جایگزین شدند. هر دو گروه آزمایش دختر و پسر ۱۰ جلسه تحت تأثیر متغیر مستقل «قصه آرام‌بخش» قرار گرفتند و گروه کنترل هیچ مداخله‌ای دریافت نکردند. پس از پایان مداخله، از هر دو گروه پس‌آزمون گرفته شد تا تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته «پرخاشگری» مشخص شود. برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل کوواریانس (ANCOVA) و برای بررسی فرضیه اول، سوم و چهارم و به‌منظور کنترل تفاوت‌های اولیه دو گروه آزمایشی و کنترل با خنثی کردن واریانس عامل پیش‌آزمون، استفاده شد. برای بررسی فرضیه دوم از تحلیل واریانس دو راهه با دو متغیر مستقل قصه‌گویی و جنسیت با کنترل عامل پیش‌آزمون، به‌کار گرفته شد.

کلیدواژه‌ها: پرخاشگری، کودک، قصه آرام‌بخش.

یافته‌ها: با توجه به تجزیه و تحلیل داده‌ها، فرضیه اول، نقل‌قصه‌های آرام‌بخش برای کودکان، باعث کاهش رفتارهای پرخاشگرانه کودکان پرخاشگر می‌شود که با ۹۵ درصد اطمینان تأیید شد. فرضیه دوم که بین قصه‌گویی و تغییر در میزان پرخاشگری کودکان دختر و پسر تفاوت معناداری وجود دارد نیز مورد تأیید قرار گرفت. نتایج نشان داد که قصه آرام‌بخش در دختران نسبت به پسران در کاهش پرخاشگری مؤثرتر است. فرضیه سوم، نقل‌قصه‌های آرام‌بخش برای کودکان دختر باعث کاهش رفتارهای پرخاشگرانه در آنها می‌شود، نیز مورد تأیید قرار گرفت اما فرضیه چهارم، مبنی بر اینکه نقل‌قصه آرام‌بخش برای کودکان پسر و پرخاشگر رفتارهای پرخاشگرانه را در آنها کاهش می‌دهد، رد شد. نتایج فرضیه چهارم نشان می‌دهد که قصه آرام‌بخش بر کاهش پرخاشگری گروه آزمایش تأثیرگذار، ولی بسیار کم است و این تأثیر در دختران بیشتر از پسران است. در مجموع، این نتایج قابلیت کاربرد قصه و ساختار آن را در آموزش کودکان و حل مشکلات آنها نشان می‌دهد.

پژوهش حاضر، به راهنمایی دکتر فرخنده مفیدی و مشاوره دکتر جمال‌الدین کولایی‌نژاد در دانشگاه علامه طباطبائی انجام شده است.

توضیح و تبیین فرضیه‌ها

مقدمه

قدرت داستان‌ها قرن‌هاست که شناخته شده است. داستان‌ها الگویی طبیعی از فکر کردن است که پیش از آغاز تحصیل از طریق افسانه‌ها، داستان‌های کودکان و تاریخ خانوادگی خود، آن را فرا می‌گیریم؛ به‌گونه‌ای که برخی محققان ادعا می‌کنند که دانش امروزی ما از طریق داستان‌ها می‌آیند (شنگ و آبلسون، ۱۹۹۵).

داستان‌ها ساختار بسیار قدرتمندی برای سازماندهی و انتقال اطلاعات و معنی بخشیدن به زندگی و محیط ما دارند. در واقع، در یک داستان ممکن است شخصیت‌ها با بحرانی مواجه شوند و درصدد حل آن برآیند.

ما نمی‌توانیم در تمام اوقات مفاهیم روان‌شناختی را به‌وسیله تجربه و به‌طور مستقیم به کودک منتقل کنیم ولی می‌توانیم به‌وسیله داستان به این هدف نزدیک‌تر شویم (ملاتی، ۲۰۰۴). از آنجا که کودکان دارای مشکلات رفتاری، مجهز به روش‌ها و استراتژی‌های لازم برای حل مشکلات خود نیستند و نحوه مواجهه و برخورد با موقعیت‌ها را نمی‌دانند، آموزش روش‌های جامعه‌پسند و شیوه‌های حل مسئله به آنها کمک می‌کند تا در موقعیت‌های مختلف بتوانند احساسات خود را مدیریت کنند و بر خشم خویش فائق آیند.

خشم به کودکان با یافته‌های پژوهشگران مذکور همخوانی دارد.

داستان تصورات کودک را تسخیر می‌کند و آنها را به همسان‌سازی با شخصیت‌های داستان فرا می‌خواند. بدین ترتیب، فرایند فاصله گرفتن کودک از آسیب‌های احتمالی بیش‌تر فراهم می‌شود. یکی از دلایل اثربخشی قصه‌ها همانندسازی کودکان با شخصیت‌های اصلی قصه است.

فرضیه دوم

بین قصه‌گویی و تغییر در میزان پرخاشگری کودکان دختر و پسر تفاوت معناداری وجود دارد.

این فرضیه نیز با توجه به تجزیه و تحلیل آماری صورت گرفته تأیید شده است و در دو گروه دختران و پسران تفاوت معناداری وجود دارد و جنسیت، یکی از عوامل مهم در کسب نمره پرخاشگری است. به عبارتی، قصه‌گویی تأثیرات متفاوتی بر دختران و پسران می‌گذارد.

دختران در نمره پرخاشگری تفاوت معنی‌داری با پسران دارند. این نتایج در سطح $(P = 0/05)$ معنادار است و نشان

کاهش می‌دهد.

با توجه به تجزیه و تحلیل آماری، این فرضیه با ۹۵ درصد اطمینان تأیید شده است و گفتن قصه‌های آرام‌بخش برای کودکان به کاهش رفتارهای پرخاشگرانه آنها منجر می‌شود.

یافته‌ها در مورد این فرضیه با نتایج پژوهش‌های شستمن وناشول (۱۹۹۶)، اراکات (۲۰۰۱)، تگلوسی و روتمن (۲۰۰۱) و فرگان (۲۰۰۲) همخوانی دارد. پژوهش‌های مختلف بر اثربخشی رویکردهای قصه‌ای در روان‌درمانی کودکان با اختلال‌های روان‌شناختی تأکید کرده‌اند که از جمله می‌توان به استفاده از قصه برای درمان مشکلات ارتباطی کودکان درخودمانده در تعامل با دیگران، ترسیم مهارت حل مسئله آنها (دال وال، مک ایچرن^۲ و چمبرز^۳، ۲۰۰۱)، درمان افسردگی کودکان (شیبانی و همکاران، ۱۳۸۵)، کاهش اضطراب، افزایش مسلط بودن، شایستگی و امیدآوری در کودکان (هانی^۴ و کوزلوفسکا^۵، ۲۰۰۲)، به نقل از شیبانی و همکاران) اشاره کرد. بر این اساس، نتایج پژوهش حاضر نیز از دیدگاه اثربخشی قصه آرام‌بخش در آموزش مهار

در فرایند قصه‌گویی در پژوهش حاضر تلاش بر این بوده است که:

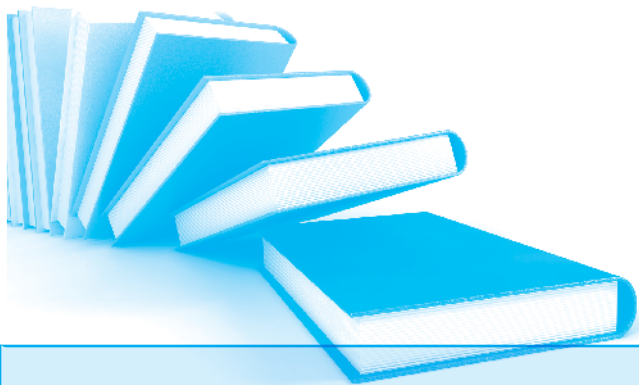
- کودکان از احساسات و هیجانات خود، هشیاری و آگاهی به دست آورند؛
- کودکان توانایی بیش‌تری در برقراری ارتباط کلامی و ابراز احساسات و افکارشان کسب کنند؛

- کودکان با تعارض‌هایشان آشنا شوند و احساسات دردناکشان را ابراز کنند و
- کودکان ضمن بحث در مورد مشکلات و احساسات دردناک به امکانات، توانایی‌ها و راه‌حل‌های جدید توجه کنند و با احساس آرامش به مقابله با مشکلات بپردازند.

هدف از پژوهش حاضر نیز ارائه راهبردهای رویارویی مناسب در چارچوب قصه به کودکان پرخاشگر است. نتایج این پژوهش کاهش محسوس نشانه‌های پرخاشگری را در کودکان نشان داده است. این نتایج در محورهای زیر مورد بررسی قرار می‌گیرند.

فرضیه اول

نقل قصه‌های آرام‌بخش برای کودکان رفتارهای پرخاشگرانه کودکان پرخاشگر را

هدف از پژوهش حاضر ارائه راهبردهای مناسب رویایی با کودکان پرخاشگر در چارچوب قصه است

و در نهایت اینکه پسران در مقایسه با دختران در رفتارهای پرخاشگرانه خود کم‌تر احساس گناه می‌کنند و انتظار دارند برای رفتارهای پرخاشگرانه مورد سرزنش والدین واقع نشوند (امجدی‌فر، ۱۳۸۵: به نقل از تبارکی). مجموعه این عوامل اثربخشی قصه‌های آرام‌بخش را در دختران از پسرها بیش‌تر می‌کند.

در نهایت، این پژوهش می‌تواند به شیوه‌ای نوین قصه‌ها را همانند فنی اصلی وارد جلسه روان‌درمانی کند. به نظر می‌رسد که این شیوه نسبت به کار مستقیم با کودکان، به دلیل علاقه وافر آنها به قصه‌ها جالب توجه‌تر و لذت‌بخش‌تر است و در نتیجه توجه کودک را بهتر و بیش‌تر جذب می‌کند. تنش فضای آموزشی و درمانی و نگرانی از نحوه عملکرد و نیز محدودیت‌ها و عوارض جانبی سایر مداخله‌ها را به همراه ندارد.

پی‌نوشت

1. Del Valle
2. Mc Eachern
3. Chambers
4. Hanney
5. Kozlowska

منابع

۱. تبارکی، سمیه. ۱۳۸۶. «بررسی تأثیر آموزش سفالگری بر کاهش پرخاشگری کودکان پسر شش ساله پیش دبستانی شهر شیراز در سال ۸۵-۸۶». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. چاپ نشده. دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۸۶.
  ۲. عظیمی، سیروس؛ ۱۳۸۰. «روانشناسی کودک». تهران: صفار، ۱۳۸۰.
  ۳. شیبانی، شهناز؛ ۱۳۸۵. «تأثیر قصه‌درمانی بر کاهش علائم افسردگی در کودکان افسرده». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. چاپ نشده. دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۵.
- منابع لاتین در دفتر فصل‌نامه موجود است.

فرضیه چهارم

گفتن قصه‌های آرام‌بخش برای کودکان پسر پرخاشگر باعث کاهش رفتارهای پرخاشگرانه در آنها می‌شود. با توجه به نتایج تحلیل کوواریانس بین پسران دو گروه آزمایش و کنترل در پس‌آزمون نشان داده شد که این تأثیر بسیار اندک است و فرض چهارم مبنی بر این که نقل قصه آرام‌بخش برای کودکان پسر پرخاشگر باعث کاهش رفتار پرخاشگرانه آنها می‌شود، تأیید نشد. نتایج فرضیه چهارم و همچنین اثر تعاملی فرضیه دوم نشان می‌دهد که درست است که عامل قصه‌گویی بر کاهش پرخاشگری گروه آزمایش تأثیرگذار است ولی قصه‌گویی بر دختران مؤثرتر از پسران است. یافته‌ها در خصوص این فرضیه با نتایج تحقیقات هملتون (۲۰۰۶) به نقل از وارث همخوان است که به تدریس و کاربرد قصه‌گویی در آموزش و یادگیری پرداخته است.

پسران به سه دلیل عمده بیشتر از دختران در تعامل‌های خانوادگی به رفتارهای پرخاشگرانه دست می‌زنند:

اول اینکه پسران در مقایسه با دختران بیشتر از سوی والدین خود برای رفتارهای پرخاشگرانه تنبیه می‌شوند که این مهم باعث می‌شود همین شیوه و راهبرد را در رابطه با دیگران داشته باشند. **دوم** اینکه پاره‌ای از والدین حساسیت بیشتری به رفتارهای پرخاشگرانه دختران دارند؛ در حالی که اگر پسرها همین رفتارها را داشته باشند، با بی‌اعتنایی از کنار آنها می‌گذرند و آنها را جدی نمی‌گیرند

می‌دهد که قصه آرام‌بخش در کاهش پرخاشگری در دختران مؤثرتر از پسران است.

در تبیین این فرضیه می‌توان به تفاوت جنسیتی در پرخاشگری اشاره کرد. در اکثر جوامع پسرها بیش‌تر از دخترها تشویق به نشان دادن خشونت و پرخاشگری می‌شوند. اغلب والدین انتظار دارند پسرهایشان در زد و خورد با اطفال دیگر پیروز شوند؛ از این‌رو در دوره دوم کودکی پسرها به مراتب خشن‌تر و ستیزه‌جوتر از دخترها هستند. حملات جسمانی، نزاع، پرخاشگری، دروغ‌گویی، تخریب و جسارت در پسرها به مراتب بیش‌تر از دخترهاست. هر چه سن پسر بالاتر می‌رود، تفاوت بیش‌تری در رفتار پرخاشگرانه در مقایسه با دختر نشان می‌دهد (عظیمی، ۱۳۸۰).

فرضیه سوم

نقل قصه‌های آرام‌بخش برای کودکان دختر پرخاشگر باعث کاهش رفتارهای پرخاشگرانه آنها می‌شود.

با توجه به نتایج تجزیه و تحلیل آماری به دست آمده، این فرضیه نیز با ۹۵ درصد اطمینان تأیید شده است. نتایج در مورد این فرضیه با نتایج پژوهش سلطانی (۱۳۸۵) که «اثربخشی قصه‌گویی بر عزت‌نفس دانش‌آموزان دختر» را بررسی کرده و همچنین با نتایج پژوهش دهستانی اردکانی (۸۷-۸۶) که به بررسی «تأثیر آموزش مفاهیم علوم تجربی با روش قصه‌گویی، بر میزان یادگیری دانش‌آموزان دختر پایه اول ابتدایی» پرداخته است، همخوانی دارد.